

طنز و طنزینه هدایت

همایون آتاپریان

۱۳۹۵

سرشناسه	: کاتوزیان، محمد علی، ۱۳۲۱-
عنوان و نام پدیدآور	: طنز و طنزینه هدایت / مؤلف محمد علی همایون کاتوزیان.
مشخصات نشر	: تهران: پردیس دانش، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۳۱۲ ص: ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.
فروست	: کتاب ایران نامه: ۱.
شابک	: 978-600-300-128-2
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا.
موضوع	: هدایت، صادق، ۱۲۸۱-۱۳۳۰ - نقد و تفسیر.
موضوع	: هدایت، صادق، ۱۲۸۱-۱۳۳۰ - نامه ها.
موضوع	: طنز فارسی - قرن ۱۴.
موضوع	: نامه های فارسی - قرن ۱۴.
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ط ۹ ک / PIR ۸۳۰۸
رده بندی دیویی	: ۸۷۷/۶۲
سجل کتابخانه ملی	: ۴۱۱۹۱۶۶

طنز و طنزینه هدایت همایون کاتوزیان

نشر اول، ۱۳۵۵، تهران
 دبیر اجرایی: محمد جمالی
 ویراست یاز: وحید طرغی
 برگ آرا: پریسا یزدانجو
 طرح روی جلد: مجید عباسی
 شمارگان: ۱۱۰۰
 لیتوگرافی: غزال
 چاپ و صحافی: غزال
 قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

تهران: خیابان ظهیرالاسلام، انتهای کوچه نورپور، کوچه سیاح، پلاک ۱۰
 تلفن: ۳۶۶۱۷۳۳۲

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۰-۱۲۸-۲

کلیه حقوق این اثر و باز نشر قسمتی یا تمامی آن به هر صورت
 اعم از تصویربرداری یا حروفچینی مجدد، مطابق قانون حمایت
 از مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مشمول پیگیری قانونی است.

طنز و طنزینه هدایت

فهرست

۷	پیشگفتار چاپ حاضر
۸	سده هدایت
۹	پیشگفتار
۱۱	۱. درباره طنز
۳۷	۲. طنز دوره هدایت
۸۳	۳. مقوله ادبی طنزینه
۱۱۳	۴. طنز و طنزینه در آثار هدایت
۱۴۱	۵. طنزنامه‌های هدایت
۱۷۳	۶. "علویه خانم" و ولنکاری‌های دیگر
۱۹۹	۷. حاجی آقا و توپ مرواری
۲۳۹	۸. نامه‌های هدایت
۲۹۳	۹. نامه‌های هدایت به شهیدنورائی

پیشگفتار چاپ حاضر

این کتاب در سال ۱۹۹۵ در تهران حروف چینی و در انگلستان غلط‌گیری شد، ولی در تهران مجوز انتشار نیافت. در سال ۲۰۰۳، که سده هدایت بد، فرصتی پیش آمد که نشر آرش آن را در سوئد چاپ کند، اما اگر چه چاپ شد، انتشار وسیع نیافت و در عمل به محاق فراموشی افتاد. در این فاصله کتاب هشتادودو نامه به حسن شهیدنورائی^۱ منتشر شده بود و من بعدی که به بر آن کتاب در ایران نامه نوشتم به چاپ سوئد افزودم. این کتاب در محاکم توکلی طرقي، سردبیر ایران نامه، بر آن شده است که این کتاب در سال ۱۳۸۵ نوبت چاپ ایران نامه چاپ و منتشر کند.

اگر چه این کتاب در سال ۱۹۹۸ تحویل ناشر تهران شد، ولی پیشینه تکوین و تدوین و نگارش آن به سال‌ها پیش از آن باز می‌گردد. در آن زمان، irony را در آن سال مثلاً در عبارت "طنز تاریخ"، هنوز طنز می‌گفتند. این بود که چنان که در متن کتاب شرح داده‌ام لفظ طنزینه را برای آن پیشنهاد کرد. اکنون می‌بینم که irony از طنز تفکیک شده و گاهی عین لفظ فرنگ آن به کار برده می‌شود. اما چون این لفظ هنوز جا نیفتاده، بهتر است همان لفظ را به کار ببریم تا ضمناً کار فرهنگستان را آسان کرده باشیم.

تا ۲۰ سال پیش هنوز مقولات "هنر برای نفس هنر" و "هنر برای اجتماع" و موضوع مرتبط به آن، "تعهد یا عدم آن در کارهای هنری"، مطرح بودند و من در مقدمات این کتاب به آنها نیز گریز کوتاهی نکردم. بودم که اگر چه بحثشان دیگر داغ نیست، ارزش خواندن دارند.

همایون کاتوزیان

اوت ۲۰۱۵

^۱صادق هدایت، هشتادودو نامه به حسن شهیدنورائی، مقدمه و توضیحات ناصر باکدامن، پیشگفتار بهزاد نوئل شهیدنورائی (پاریس: کتاب چشم‌انداز، ۱۳۷۹).

سده هدايت

قسمت اين بود كه اين كتاب در سال ۲۰۰۳، كه صدمين سال تولد هدايت بود، انتشار يابد. چنان كه در پيشگفتار خواهيد خواند، نگارش آن در ژانويه ۱۹۹۵، هشت سال پيش از آن تاريخ، به پايان رسيد و در همان تاريخ هم براي ناشر فرستاده شد و در اواخر همان سال بود كه ناشر در تدوين آن را براي چاپ آماده كرد، اما نتوانست جواز انتشار آن را بگيرد و تا كنون نيز نگرفته است. در نتيجه، از پاييز ۱۹۹۸م/۱۳۷۶ش به بعد بيش فصول آن به شكل مقالات جداگانه و به همت دكتور جلال متيني، سردبند بحث - مجله ايران شناسي، در آن مجله به چاپ رسيد كه از توجه و زحمات انتشارات سپاس گزاري مي كنم.

فصل آخر اين كتاب درباره نامه نامه هدايت است. در زماني كه اين فصل نوشته شد و در واقع تا سال ۲۰۰۳م/۱۳۷۹ش، از نامه هاي هدايت به دكتور حسن شهيدنوراني فقط ۱۲ نامه در مجله سخن چاپ شده بود و چهارتاي ديگر از راه هاي ديگري در دسترسي ما قرار داشت. اكنون كه همه نامه هاي هدايت به شهيدنوراني چاپ شده اند، به جاي اينكه فصل آخر را تغيير دهم، مقاله اي را كه اخيرا درباره كتاب نامه هاي هدايت به شهيدنوراني در مجله ايران نامه چاپ کرده ام در اين كتاب تجديد چاپ مي كنم، زيرا كه در عين حال شامل بحث و گفت و گو بيشتري درباره هدايت و درباره احوالش در سال هاي آخر عمر نيز هست.

همايون سائوزيان

كالج سنت آنتوني و دانشكده شرق شناسي دانشگاه آكسفورد

مه ۲۰۰۳

پیشگفتار

در پیشگفتار تک‌نگاری‌ام، دربارهٔ بوف کور هدایت، نوشتم که ممکن نشده بود در کتابی که به انگلیسی دربارهٔ هدایت و کارهایش نوشته‌ام، و در این فاصله به فارسی ترجمه و منتشر شد،^۱ زندگی و آثار هدایت را به اندازه‌ای که آمادگی آن را داشتم شرح و نقد و تحلیل کنم. و نوشتم: «با هم دربارهٔ هدایت و آثارش حرف‌هایی دارم.»

این کتاب خیالاً همان کارهاست. اما در ضمن مناسب دانستم که هم دربارهٔ طنز و مازا در ادبیات فارسی چه فرنگی، به اندازه لازم گفته‌ام و بی‌نتیجه باشم. در نتیجه، این کتاب ضمناً حاوی بحثی نظری و مروری بر سیر تحول تطبیقی دربارهٔ طنز و طنزینه نیز هست.

از دوستان ارجمندی که از راه دور آمده را در رساندن این نوشته‌ها به خوانندگان و خوانندگانشان یاری داده‌ام تشکر می‌کنم.

همایون کاتوزیان

ژانویه ۱۹۹۵

^۱ محمدعلی همایون کاتوزیان، صادق هدایت: از افسانه تا واقعیت، ترجمه فیروزه مهاجر (تهران: طرح نو، ۱۳۷۲).